

Проф. др Мирослав Лазић

Правни факултет Универзитета у Нишу

КОНЦЕПЦИЈА ЛИЧНИХ ПРАВА У СРПСКОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

Рад се бави анализом установљавања личних права као грађанских субјективних права и омогућавањем грађанскоправне регулативе и заштите личних добара у савременом праву. У раду се посебно анализира концепт личних права у будућем грађанском закону Републике Србије, а посебно однос општег и посебних личних права. Анализом упоредног права и стања личних права у српском законодавству и судској пракси, указује се на потребу да општи део српског грађанског законика регулише основна лична права остављајући могућност њиховог проширења и препуштајући посебним законима разраду појединих личних права. Грађански законик треба да регулише опште лично право и поједина основна права, као и општу грађанскоправну заштиту.

Кључне речи: Лична права; Општа и посебна лична права; Грађански законик; Република Србија.

1. УВОД

Грађанскоправне норме, полазећи од традиције римског права, бавиле су се претежно имовинским правима правних субјеката, а не и личношћу самих субјекта чија је заштита, претежно, препуштана јавном праву. Принцип о имовинском карактеру грађанских субјективних права задржао се и у пандектном праву, све до новијег датума. Иако је још учење природног права заговарало идеју о постојању, поред имовинских, и неимовинских права субјеката у праву, тек буржоаски грађански законици пробијају догму о имовинском карактеру грађанских субјективних права. Они најпре омогућавају заштиту имовинских интереса лица која су оштећења повредом личних права, а тек касније

* Мирослав Лазић, lazic@prafak.ni.ac.rs.

(друга половина XX века) ова заштита се проширује и на неимовинске интересе лица, погођене повредом личних добара.

Велике промене у друштвеном животу модерног доба (посебно период последњих тридесетак година XX века и XXI век), условљене развојем модерне технологије (покушаји контролисања природних сила; вештачки зачетак живота и хране; развој модерног оружја и оруђа, а посебно медицинских и других техничких уређаја итд.), и „модернизација“ живота, као и форсирање „нових“ друштвених схватања (нови поглед на полни идентитет, на родну равноправност, на положај детета и жене, на брачне односе и сл.), условиле су промену схватања о моралу, личности и потреби њене свеобухватне заштите и равноправности свих, односно заштити од разноврсних облика дискриминације. Интереси друштва и интереси појединаца све чешће су супротстављени. Интерес појединца, како имовински тако и неимовински, мора бити заштићен од несразмерно веће моћи силе којом располажу државе, односно носиоци јавне власти и бројне међународне организације. Зато, лична права, као права у функцији заштите човека – слабог и рањивог бића, добијају на значају. Истовремено, како би се повећала ефикасност заштите, она добијају и наднационални карактер – јача међународна контрола националне заштите, при чему на просторима Европе посебно добија на значају улога Европског суда за људска права.¹

Европски суд је основан и поступа по Конвенцији о заштити људских права и основних слобода (у даљем тексту: Европска конвенција) и посебно ратификованим Протоколима (14 до сада). Европска конвенција садржи листу права и гаранција које признаје свака држава чланица. Конвенција гарантује, појединачно: право на живот; право на правично суђење у грађанским и кривичним поступцима; право на слободу и безбедност личности; право на слободу изражавања; право на слободу мисли, савести и вероисповести; право на слободу удруживања; право на слободу окупљања; право на ефикасан правни лек; право на мирно уживање имовине; и право на слободне изборе. Додатни протоколи гарантују и друга права (нпр. забрану дискриминације, право на имовину итд.).²

¹ Европски суд за људска права је међународни суд са седиштем у Стразбуру. Број судија је једнак броју земаља чланица Савета Европе (47 чланица) које су ратификовале Конвенцију о заштити људских права и основних слобода. Судије Европског суда за људска права делују самостално и не представљају ниједну земљу. Европска конвенција о људским правима је међународни уговор који могу потписати само земље чланице Савета Европе.

² Претпоставке за подношење захтева за заштиту због повреде личних права Европском суду су: 1) да је повређено лично право као сегмент људског права или основне слободе; 2) да је повреду учинила јавна власт, а не други појединац; 3) да је

Наднационалном заштитом ограничава се суверенитет држава с циљем цивилизацијског обезбеђења универзалне заштите личности човека, али, све више, и ради заштите интереса капитала на глобалном нивоу. Процес глобализације „прождире“ националне интересе малих држава и нација, подржавајући интересе појединца као личности – што користи личним правима, али и интересе великих транснационалних компанија и корпорација без граница и „душе“ које занемарују интересе човека и његова основна људска права – што штети личним правима. Капитал „без граница и лица“ иде за интересом, третирајући људе као поданике са повећаним личним правима према националној јавној власти, и са смањеним људским правима према самом послодавцу. Али, овај однос између људских и личних права није тема нашег рада. Улога Европског суда је да отклони неке од противречности у заштити права човека.

Тема нашег рада је установљавање личних права као грађанских субјективних права, њихово регулисање у грађанском законодавству и омогућавање грађанскоправне заштите, поред раније установљене јавноправне заштите. У раду ћемо се посебно бавити концептом личних права у грађанском законодавству и будућем Грађанском закону Републике Србије, а посебно односом општег и посебних личних права, разматрајући могућа решења *de lege ferenda*.

2. ЛИЧНА ПРАВА КАО СУБЈЕКТИВНА ГРАЂАНСКА ПРАВА

Грађанска лична субјективна права гарантују правним субјектима заштићени круг права и слобода којима се физичка лица, као појединци или чланови правних лица, штите од недопуштеног утицаја трећих лица, а посебно јавне власти – државе и њених организација које располажу монополом силе. Лична права уживају општу заштиту, без обзира на то да ли је њихов титулар у стању да се самостално стара о сопственој заштити или то за њега чине друга лица (нпр. деца, душевни болесници итд. уживају једнаку заштиту части и угледа).

У правном односу „уоквиреном“ грађанским субјективним правом, заштићена су претежно имовинска права (својина, потраживања, право наследства итд.), али и одређена неимовинска права. Од неимовинских права, поред људских права којима се гарантују основне слободе и права човека (нпр. слобода окупљања, говора, кретања итд.), посебан значај добија сфера личних права којима се штите лична добра (жи-

исцрпљен пут правне заштите у српском праву, што обухвата и последњу инстанцу – уставна жалба Уставном суду Републике Србије и 4) да је представка поднета у преклузивном року (шест месеци од коначне одлуке националног суда).

вот, част, углед, достојанство, приватност).³ При томе, поједине људске вредности, па и лична добра као објект заштите, уживају „вишеслојну“ заштиту, штитећи се и као јавна и као приватна права (нпр. право на живот, телесни и духовни интегритет итд.). Зато је линија разграничења приватних и јавних интереса, па и имовинских и неимовинских права (нпр. повреда имовине доводи и до повреде душевног интегритета и обрнуто), понекад веома флукуална.

Идеја о личним правима резултат је тежње за стварањем универзалних вредности човека као појединца. То је захтевало да лична права временом превазиђу националну регулативу и заштиту и да буду призната наднационалним прописима, што омогућава универзалну заштиту, и заштиту без обзира на стање националног законодавства и правосуђа. Те универзалне вредности најпре су признате као основна људска права и слободе и дефинисане највишим правним документима.⁴ Из тог „резервоара људског достојанства“, „хексагона људских права и слобода“, временом се издваја посебна категорија – лична субјективна права (*Persönlichkeitsrechte, droits de la personnalité, personality rights*). Њиховом признању као грађанским субјективним правима се противила вишевековна „догма“ имовинског карактера грађанских субјективних права – да су то права новчано мерљива. Требало је превазићи и схватање о целовитости субјективитета физичког лица као јединственог субјекта који не може истовремено бити и субјект и објект правног односа. Али, развој права је показао да саставни део личности (живот, здравље, достојанство, углед, име, лик, приватност...), иако део целовите личности, као лично добро, може бити и објект грађанског права и објект грађанскоправне заштите код које доминира имовинскоправна санкција. Тиме су створене претпоставке за креирање нових грађанских субјективних права – личних права и установљавање њихове грађанскоправне заштите, поред постојеће јавноправне заштите.⁵

³ Признањем правним субјектима субјективних права успоставило је њихову формалноправну једнакост. Вид. С. Крнета, „Субјективна права“, *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, Сл. лист СФРЈ, Београд 1977, 186–201.

⁴ Наводимо само неке: Универзална декларација о правима човека Уједињених нација из 1949, Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода из 1950 и Протоколи донети уз Конвенцију; Међународни пакт о државним, социјалним и културним правима и Међународни пакт о грађанским и политичким правима; Национални устави, па и Устав Републике Србије из 2006. г. и др. У актима нижег хијерархијског ранга садржана су права и слободе у вези са одређеним испољавањима човекове егзистенције (као власника, повериоца, окривљеног, пацијента), којима се разрађују уставне гаранције основних људских вредности.

⁵ Осим грађанскоправним нормама, појединац је заштићен и нормама других делова правног система – кривичног, управног, прекршајног права. Јавноправна заштита се врши од стране надлежних органа јавне власти и има правне карактеристике уставноправне, управноправне или кривичноправне заштите.

Лична права (права личности) су грађанска субјективна права која имају основне карактеристике апсолутних права, тако да овлашћују титулара да свако треће лице искључи од права на захват у лично добро титулара, осим у складу са допуштеним ограничењима и пристанком тог лица датог у складу са законом.⁶ Али она добијају и одређене специфичности (*differentia specifica*) својствене само њима што захтева модификацију појединих дејстава апсолутних права. Она овлашћују титулара да своје лично добро користи (оствари), уживајући га (нпр. поштовање приватности, имена, угледа, интимне сфере, тајности преписке) и располагајући њиме (нпр. да објави дневник, фотографију, рекламни спот, CD, итд.).⁷

Апсолутност се огледа у дејству према свима (*erga omnes*), које намеће обавезу поштовања за сва трећа лица као субјекте права, укључујући и носиоце јавне власти. Број и идентитет обавезних лица (сва трећа лица) нису унапред познати, јер то није ни потребно до момента потребе заштите од конкретног лица који није поштовао обавезу уздржавања.

Лична права су неимовинска права *par excellence*, јер се вредност њиховог објекта – личног добра – не може непосредно исказати новчаном јединицом и зато не чини саставни део имовине.⁸ То су ексклузивна (искључива) и непреносива права која може вршити само титулар овлашћења. Међутим, то не значи да допуштеним коришћењем (нпр. комерцијализацијом сопствене слике, тона, приватности лица као титулара) или недопуштеним коришћењем не могу да добију и имовински карактер – посредно мерење новчаном јединицом (накнада за објављивање слике на реклами). Свако лице може овлашћења поводом коришћења сопственог личног добра пренети на другог у границама аутономије воље омеђене законским оквиром и без задирања у иста права трећих лица (нпр. објављивање своје слике, али не и заједничке слике са ликом другог лица без његове сагласности).

Лична права као апсолутна грађанска субјективна права, гарантују свом титулару непосредну правну власт на личним добрима, иако, истовремено, делу човекове личности. Лична права су специфична и

⁶ Вид. Р. Ковачевић-Куштримовић, М. Лазиф, *Увод у грађанско право*, Ниш 2008, 171 и даље.

⁷ Вид. В. Водинелић, „Лично право као субјективно право и као грана права“, *Архив за правне и друштвене науке* 3/1976, 373 и даље.

⁸ То значи, да доследна примена имовинске санкције у развијеним правним системима и искључење личних санкција (дужничко ропство и дужнички затвор) које је потврђено Протоколом 4 уз Европску конвенцију, лична добра чини заштићеним од принуде у грађанскоправним односима – принудно извршење, обавезна комерцијализација итд. Међутим, све имовинске користи остварене комерцијализацијом личних добара су садржина имовине (накнада штете, накнада за слику итд.).

по начелној непреносивости (неотуђивост и ненаследивост). Ипак, ово правило није без изузетака. Модернизација технологије и ширење сфере интересовања јавности за доступност података о туђим личним добрима је омогућила проширење личних права којима се може располагати. Тако, поред права на слику (модел и рекламе), комерцијализују се и право на глас омогућавањем тонског записа, право на интимну сферу, односно приватности итд. Комерицијализацијом личних права се не преноси само лично добро (право на слику, приватност итд.) које је непреносиво, већ се конституише право коришћења и располагања туђим личним добром, нпр. право на објављивање интимне преписке које се може допустити али без повреде приватности трећег лица, итд.

Право на заштиту настаје моментом повреде, а „право следовања“ у функцији заштите овог права, типично за апсолутна права и непосредну правну власт, реализује се одговарајућом накнадом лицу због повређеног личног добра које је неотуђиви део личности, без обзира на то да ли је штета као последица повреде мерљива у новцу – материјална штета, или није мерљива у новцу – нематеријална штета. Штета која је мерљива у новцу захтева репарацију као меру отклањања – натуралном (извињење, демантија, исправку), или новчаном накнадом (трошкови лечења, издржавања итд.), а штета која није мерљива у новцу захтева сатисфакцију као меру ублажавања неимовинске штете – такође натуралном реституцијом када је могућа, или накнадом штете (накнада за претрпљени бол, страх итд.).

Права личности не застаревају услед невршења, нити могу на други начин престати док личност егзистира. Она су везана за личност и трају најмање колико и личност.⁹ Међутим, право на накнаду штете застарева јер се лична права не штите следовањем објекта, који је остао саставни део личности, већ реституцијом.

У модерном праву је превладало схватање да лична права постоје као посебна категорија приватних (грађанских) субјективних права личности на сопственим личним добрима титулара, попут физичког и духовног интегритета итд.¹⁰ Иако су људска права и лична права предвиђана у бројним међународним документима, тек је Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода из 1950. г. са касније усвајаним протоколима, постала непосредан извор личних пра-

⁹ Нека права личности надживљују свог титулара, па право заштите прелази на наследнике. Реч је о тзв. моралној заоставштини оставиоца. Објављивање података из живота покојника може повредити право на пијетет његових наследника, што је још једна чињеница у прилог тезе о грађанскоправној заштити као потпунијој заштити лица у поређењу са јавноправном заштитом.

¹⁰ Слично, вид. N. Gavella, *Osobna prava*, I dio, Zagreb 2000, 17.

ва и слобода за појединце које државе морају поштовати. Правна снага ових права је појачана регулисањем ефикасне наднационалне заштите појединца посредством Међународног суда за људска права. Међутим, примарна заштита је заштита на националном нивоу, а међународна заштита је општи оквир и коректив националне заштите.

3. МЕСТО ЛИЧНИХ ПРАВА У СИСТЕМУ ГРАЂАНСКЕ КОДИФИКАЦИЈЕ

У савременом праву, лична права су објект регулисања и заштите у грађанском законодавству, односно обавезна садржина модерних грађанских законика. Неспорно је мишљење да лична права треба да буду регулисана и новим грађанским закоником Републике Србије, односно Српским грађанским закоником, за који назив се залажемо.

Једно од основних претходних питања које треба решити приликом доношења грађанског законика, јесте његова систематика. У европским законодавствима доминантна су два облика систематике грађанских законика – институциона и пандектна систематика.¹¹ Међутим, ове две основне систематике садрже и бројне модификације. Разлике су нарочито важне у погледу присуства и садржине општег дела. Тако, неки од европских грађанских законика имају општи део, а други имају само уводне одредбе. На пример, Немачки грађански законик је познат по Општем делу, док Француски, Аустријски и Швајцарски садрже само уводни део.

Увођење Општег дела у Немачки грађански законик (§§ 1–240 BGB), израз је потребе да, најпре, буду уређени општи правни појмови, институти и начела заједничка свим гранама грађанског права (стварном, облигационом, наследном и породичном праву). У општи део спадају правне норме које регулишу статусно право, застарелост, правне послове, вршење и заштиту права, забрану злоупотребе права, заступништво и друге институте, који су заједнички свим деловима грађанског права.¹² Мишљења смо да општи део треба да садржи и опште одредбе о личним правима.

Од новијих законика, занимљива су решења у Грађанском законик у Руске Федерације (*Гражданский кодекс Российской Федерации*, донет

¹¹ Вид. Р. Ковачевић-Куштримовић, М. Лазић, 13 и 14.

¹² Вид. Р. Ковачевић-Куштримовић, М. Лазић, „Грађански законик Србије и право Европске Уније“, *Актуелна питања грађанске кодификације*, Правни факултет у Нишу, Ниш 2008, 32; Р. Ковачевић-Куштримовић, М. Лазић, „Грађански законик Србије и право Европске Уније“, *Правни живот* 11/2008, 409 и даље.

по деловима у периоду 1994–2006).¹³ Руски законик је донет на основу достигнућа правне науке руских цивилиста, али и коришћењем упоредних решења, а, пре свега, грађанске кодификације Холандије и кодификације канадске провинције Квебек. Поред тога, коришћени су и решења грађанске кодификације Бразила и Аргентине,¹⁴ али и других кодификација, као и сазнања правне науке. Руски грађански законик има специфичну систематизацију и састоји се из шест делова.

У оквиру прва два дела је садржано више одељака – који чине Општи део, Стварно право и Општи део облигационог права. У општем делу су регулисана основна начела грађанског права (глава I); постанак грађанског права и обавеза, остварење и заштита (глава II); физичка лица (глава III); правна лица (глава IV); Руска федерација као субјект права (глава V). У одељку о објектима су регулисана питања врсте објекта и ствари (глава VI); хартије од вредности као објекти (глава VII) и нематеријална добра и њихова заштита (глава VIII) и општи појмови правних послова, услов и рок глава (IX). Овај одељак обухвата првих 208 чланова.

У другом одељку су регулисани право својине и друга стварна права. Трећи одељак обухвата општи део Облигационог права (чл. 307–453), а четврти регулише посебне облике облигација (чл. 454–1109). Овај део се односи на уговорно право у оквиру кога је регулисано делом и заложно право – општа правила о заложном праву. Хипотека је препуштена посебном закону и није регулисана у Кодексу.

Трећи део регулише наследна права (чл. 1110–1185) и међународно приватно право – грађанскоправне односе са елементом иностраности. Ступио је на снагу 1. марта 2002. године. Четврти део се односи на права интелектуалне својине.

Нови грађански законик Русије је поставио темеље савремених грађанских односа и трасирао пут њиховог даљег развоја. Руски Кодекс је увео савремена грађанскоправна начела: принцип једнакости правних субјеката; гаранцију приватне својине; недопустивост задирања било-кога у лична права појединца (кроз грађанско законодавство успостављена је заштита личних права према држави и власти и установљена је аутономију личности); изградио је солидну судску заштиту права и законитих интереса учесника робно-новчаних односа и др.

¹³ Опширније, вид.: М. Лазић, „Структура и карактеристике руског грађанског законика“, *Зборник Правног факултета у Бањој Луци* 2010, 267–279; С. Н. Медведев, *Гражданский кодекс РФ и проблемы его совершенствования и унификации*, Вестник Ставропольского государственного университета, Москва 2009.

¹⁴ Вид.: *Código civil da Republica dos estados unidos do Brasil* 2003, <http://www.planalto.gov.br/CCIVIL/leis/2002/L10406.htm>; *Proyecto de código civil (de la Republica Argentina)* de 1998, <http://alterini.Org/fnota.thm>.

Руски правни научници, због великог значаја за развој робно-новчаних односа, грађански Кодекс, с правом, називају „економским уставом“.¹⁵ Слажемо се са мишљењем аргентинског цивилисте Гуљерма који је навео да се „може сматрати да је грађански кодекс важнији и од самог националног устава, зато што је ближи животу грађана, јер гради климу у којој грађанин свакодневно живи и дела.“¹⁶ Сматрамо да ова констатација још више важи за заштиту личних права.

Према томе, лична права су најпотпуније изражена у грађанском законодавству и гарантују права човека, а посебно високи степен аутономије воље, укључујући и право на уговорну слободу ради заштите својих интереса. Грађанскоправна заштита је најприлагођивији облик заштите интересима појединаца.

Сматрамо да је општи део као саставни део грађанске кодификације веома користан, посебно код доношења нових законика у земљама са прекидом традиције грађанске кодификације, као што је Србија. Српска правна наука, због дисконтинуитета у развоју приватног права учињеног социјалистичким правним системом, треба да дефинише и утемељи многе грађанскоправне институте и појмове, попут приватне својине, правна лица, лична права и ефикасан систем њихове заштите као субјективних права итд. Општи део грађанског законика „служио“ би увођењу у систем заједничких елемената за поједине правне институте и омогућио би разумевање система грађанског материјалног права, његовог места и улоге у систему права, уопште.

У савременом праву примећујемо тенденцију ширења посебних одредби о регулативи и заштити личних права, која се огледа у повећању броја закона који уређују поједина лична права, уређивању посебних поступака њихове заштите и субјеката задужених да их штите (попут Повереника¹⁷) или осветљавањем појединих њихових аспеката (попут права пацијента, права детета). То је и последица ширења потенцијалних опасности по права личности које са собом носи научно-технолошки напредак (генетски инжењеринг, трансплантационе технологије, доступност података са разних профила на интернету итд.), а на које право (па ни грађанско право) својим класичним инструментима правне заштите није увек у стању да адекватно реагује.

¹⁵ Вид. С. С. Алексеев, П. В. Крашенинников, *Гражданский кодекс Российской Федерации, Экономическая Конституция* // Цивилистическая практика, Москва 2004, 15.

¹⁶ Вид. G. A. Borda, *Proyecto de codigo civil de 1998. Nota de elevacion Internet*, 1. Наведено према: С. Н. Медведев, 11.

¹⁷ Тако, Повереник за заштиту података о личности, овлашћен је да штити права на приватност, тајност личних података и приватне преписке грађана у ситуацијама у којима се о њима прикупљају и обрађују подаци о личности.

Општи и посебни прописи међусобно се не искључују; тако да је могуће да претходна примена посебних правила буде услов општој грађанскоправној заштити (однос супсидијарности), као што је могуће и кумулирање ових, различитим прописима уређених правозащитних захтева. Остаје дилема да ли се ради о више различитих субјективних грађанских права или се ради о једном општем личном праву. Од овог решења зависи и регулатива у грађанском законик у.

Тако, лична права као опште лично право су регулисана у швајцарском грађанском законик у (чл. 27–28 ZGB). У немачком праву се заштита личних права заснива на уставној одредби која гарантује неповредивост људског достојанства и право на слободно развијање своје личности (чл. 1–2 ГГ). Тако гласи и одредба пар. 16 аустријског ABGB-а, по којој „сваки човек има природна (урођена) права, која се познају самим разумом, и зато се он као лице има сматрати“.¹⁸ Према томе, превладала је доктрина о једном општем личном праву из кога се изводе поједина лична права. Правни основ тог признања је или међународна конвенција, или устав, или грађански законик.¹⁹

Проучавајући важеће правне изворе у српском праву који у међусобној повезаности и усклађености (више-мање) обезбеђују целивиту гаранцију личних права, ради бољег разумевања, можемо одредбе о правима личности – а посебно грађанскоправној регулативи и заштити – поделити на опште и посебне одредбе.

Опште одредбе о личним правима установљавају правни оквир регулативе и заштите, подесан за њено пружање сваком угроженом или повређеном личном праву. Општи правни оквир је на националном нивоу постављен Уставом РС.²⁰ Уставна гаранција неотуђивих права и слобода, институциона и индивидуална, полазиште је свих облика правног утемељења и правне заштите личних права, па и грађанскоправне заштите. Такође, наведени наднационални прописи, попут Европске конвенције²¹ и читавог низа међународних и регионалних докумената, такође утврђују стандарде и општеприхваћена начела гаранције универзалних вредности каква су лична права правних субјеката. Међутим, опште одредбе заштите су постављене и у законима, односно

¹⁸ О овоме, више вид.: N. Gavella, 18, фн. 14.

¹⁹ Вид. В. В. Водинелић, *Грађанско право*, Београд 2012, 252.

²⁰ Устав Републике Србије, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 98/06.

²¹ За нашу тему значајна су тумачења конвенцијских чланова о праву на живот (чл. 2), на достојанство (гарантовано је посредно, забраном мучења, ропског односа и принудног рада (чл. 3 и 4), на суђење у разумном року (чл. 6), праву на поштовање личног и породичног живота (чл. 8), на слободу изражавања (чл. 10) и о забрани дискриминације (чл. 14). Вид. И. Симоновић, М. Лазиф, „Грађанскоправна заштита права личности“, *Зборник Правног факултета у Нишу*, 271 и даље.

биће саставни део будућег српског грађанског законика. Тако, Закон о облигационим односима²² – нарочито код регулисања надокнаде штете (чл. 154–209), али и другим одредбама, установљава општу заштиту личних права. Поред опште грађанскоправне заштите личних права на основу ЗОО, понекад је неопходно, предвидети и додатна правна средства заштите личних права у специјалним законима. Тако, нпр. Закон о трансплантацији органа би регулисао и права заштите у случају повреде физичког интегритета и сл.

Поред грађанскоправне заштите за лична права која су законом установљена, суд може пружити заштиту и другим личним добрима чија повреда оправдава карактер грађанскоправне заштите, а свој основ налазе у неком другом правном основу. Тако, нпр. заштита од буке може да доведе до повреде физичког или психичког интегритета, а суд би, процењујући околности случаја, допустио заштиту у посебним околностима.

Посебне одредбе о личним правима и посебна правна заштита личних права настаје под утицајем нових закона (и међународних докумената) којима се у корист личности установљавају нова права или се постојећа детаљније уређују у вези са оним ситуацијама чије је регулисање основни предмет тих прописа. Наводимо оне из српског права које сматрамо посебно значајним за уређење и заштиту посебних личних права: Закон о јавном информисању и медијима,²³ Закон о заштити података о личности,²⁴ Закон о здравственој заштити,²⁵ Закон о заштити права пацијената,²⁶ Закон о лечењу неплодности поступцима биомедицински потпомогнутог оплођења,²⁷ Закон о трансплантацији органа,²⁸ Закон о трансплантацији ћелија и органа,²⁹ Закон о раду,³⁰ Закон о заштити животне средине³¹ и др. Ова правила су увек *lex specialis* у односу на општи грађанскоправни режим личних права.

²² Закон о облигационим односима, *Сл. лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89, *Сл. лист СРЈ*, бр. 31/93.

²³ Закон о јавном информисању и медијима, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 83/14.

²⁴ Закон о заштити података о личности, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 97/08, 104/09, 68/12 и 107/12.

²⁵ Закон о здравственој заштити, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 107/05, 72/09, 88/10, 95/10, 57/11, 119/12 и 45/13.

²⁶ Закон о заштити права пацијената, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 45/13.

²⁷ Закон о лечењу неплодности поступцима биомедицински потпомогнутог оплођења, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 72/09.

²⁸ Закон о трансплантацији органа, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 72/09.

²⁹ Закон о трансплантацији ћелија и органа, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 72/09.

³⁰ Закон о раду, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13 и 75/14.

³¹ Закон о заштити животне средине, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 135/04, 36/09, 72/09 и 43/11.

4. ЛИЧНА ПРАВА У НОВОМ СРПСКОМ ГРАЂАНСКОМ ЗАКОНИКУ

Лична права спадају у апсолутна субјективна права, те, без обзира на бројне специфичне карактеристике, треба да буду, поред посебне законске и међународне регулативе, саставни део регулативе грађанским законом и да буду садржана у Општем делу будућег Грађанског закона Србије (Српског грађанског закона). Лична права као субјективна права, уређена грађанскоправним нормама, делују у свакодневним, приватноправним односима својих носилаца.³² Ипак, постоје и одређене дилеме око садржине регулативе и систематизације, на које ћемо указати у наставку рада.

Сматрамо да је најприхватљивије решење да се грађанска лична права, поред осталих а пре свега наднационалних извора, гарантују и у грађанском закону – као опште лично право. У старијим грађанским законима лична права нису успостављена дефинисањем свога појма, већ признањем грађанскоправне заштите. У модерним грађанским законима неопходна је детаљна регулатива личних права. Опште предвиђање права на грађанскоправну заштиту (вид. чл. 82 Преднацрта ГЗС) треба сачувати.

Прва дилема важна за законик у погледу уређења личних права је, да ли је довољан општи појам грађанских субјективних права који обухвата сва апсолутна субјективна права или је корисно одредити и поједине опште појмове стварних, облигационих, личних права итд? Сматрамо да би ово ближе одређење појединих личних права било целисходније за правну праксу и разумевање грађанскоправних односа. У новом српском грађанском закону, у општем делу, поред одређивања општег појма личних права као грађанских субјективних права, сматрамо да је неопходно дати опште појмове и поједних основних личних права.

Тако, у погледу опште појма субјективних права у ГЗ, мишљења смо да треба прихватити следећу комбинацију понуђених решења из чл. 77 Преднацрта ГЗС: „Субјективно право је скуп овлашћења које правни поредак признаје одређеном лицу да од другог лица у правном односу захтева одређено понашање, уз могућност принудног остварења.“ Међутим, мишљења смо да треба изоставити, као сувишне за грађански законик, одредбе о појмовима и карактеристикама апсолутних и релативних субјективних права, садржаних у чл. 78–79 Преднацрта ГЗС.

³² Вид.: С. Крнета, „Питање мјеста личних права у систему грађанског права“, *Одабране теме приватног права*, Сарајево 2007, 259; О. Dropulić, *Pravo na privatni život i duševni integritet*, Zagreb 2002, 195.

Поред тога, сматрамо да треба одредити и општи појам личних права као нових грађанских субјективних права.³³ *На пример, лична права су апсолутна грађанска субјективна права која овлашћује носиоца да свако треће лице искључи од права задирања у лично добро правног субјекта, осим у складу са допуштеним ограничењима и пристанком субјекта датим у складу са законом. Лична права се установљавају законом и њихов општи предмет заштите је људско достојанство.*

У том смислу је решење из Нацрта Грађанског законика Републике Србије, у коме је право на достојанство личности дато као опште право и извршено је набрајање врста личних права која се изводе из достојанства личности (чл. 80 Преднацрта ГЗС), прихватљиво и одговара опредељењу у упоредном праву.

Чл. 80 Преднацрта ГЗ Србије гласи:

„Право на достојанство личности је неприкосновено и сви су дужни да га поштују. Право на достојанство личности обухвата: право на живот, здравље и телесни интегритет; право на слободу; право на част и углед; право на име; право на лични идентитет; право на сопствену слику; право на тајност писма; право на глас; право на лични (приватни) живот; право на психички интегритет, као и на друга права личности утврђена уставом, међународним конвенцијама и посебним законима.“

Поред тога, мишљења смо да, због правне сигурности, нови грађански законик Србије треба да постави и правни оквир појединих посебних личних права, без обзира што је детаљно регулисање појединих личних права предмет посебних закона.³⁴ Општа правила о личним правима би била садржана у новом српском грађанском законик у и то у општем делу, а општа правила заштите у делу грађанског законика који регулише облигационе односе.

Грађански законик треба да постави правни оквир најважнијих личних права која су опште призната у моменту његовог доношења, али и да остави правну могућност да се посебним законима установљавају и нова лична права, као и правну могућност да се судским одлукама могу установљавати и нови облици заштите.

³³ Иако је то мање важно због дуге традиције постојања, због целовитости законика, могуће је посебно одредити и општи појам других грађанских субјективних права (стварних, облигационих итд.).

³⁴ То не значи да посебни закони не могу да дају потпуније опште појмове личних права, јер грађански законик треба да садржи правну норму која је стожер који поставља темеље и траје дуже, а посебни се могу мењати и прилагођавати потребама.

Због непримењивости принципа енумерације у личним правима, како због њихове специфичности, тако и због њиховог интензивног развоја и потребе за формирањем нових облика личних права, потребно је оставити простор за постојање права на заштиту осталих субјективних права.³⁵ Установљена лична права не треба таксативно навести (не важи принцип енумерације), тако да се посебним законима могу установљавати нова лична права, а судским одлукама и нови облици њихове заштите.

Примера ради, одредићемо правни оквир права приватности који треба да буде садржан у општем делу грађанског законика.

Право на приватност је право сваког лица на самостално вођење личног и породичног живота и право на искључење, попутно или делимично, сваког трећег лица од противправног задирања у приватну сферу физичког и правног лица.

Право на приватност се стиче моментом рођења детета, а престаје моментом смрти лица.³⁶

Објект права на приватност су тајност интимног живота и уопште свакодневног живота лица, тајност података о физичком и правном лицу, тајност преписке и лика, без обзира да ли су јавности доступна на јавном месту или се налазе на приватном поседу (кућа, двориште).

Изузетно, право на приватност се може ограничити посебним законом у складу са међународним конвенцијама и стандардима, а ради заштите општих интереса или самог титулара (право на информисање јавности због превалентности општег интереса, јавне личности итд.).³⁷

5. ЗАКЉУЧАК

Лична права (права личности) гарантују човеку права и слободе које треба да одреде аутономију људске индивидуе која је гарантована према другом појединцу и држави (живот, физички интегритет, приватност...). Правно уређење заштите личних права је неопходно, јер се тиме и потврђује њихова неприкосновеност, апсолутност и искључивост. У лична права спадају: право на физички интегритет (живот, телесни инте-

³⁵ Вид. N. Gavella, 30.

³⁶ Истина, ова одредба може бити садржана и код општег појма личних права.

³⁷ Објављивање неких података о јавним личностима, без њиховог пристанка или дозволе, није противправно, јер се они, учествовањем у јавном животу, донекле одричу приватности, чинећи свој живот оправданим предметом интересовања јавности. Вид. С. Крнета, „Право на приватни живот као грађанско субјективно право“, *Одабране теме приватног права*, Правни факултет Универзитета у Сарајеву и Академија наука и умјетности БиХ, Сарајево 2007, 105.

гритет, здравље); право на идентитет (право на име, слику, глас, полну оријентацију); право на приватност (преписке, стана, личности); право на душевни интегритет (част и углед, пијетет, осећаји) итд.

Људски напредак усмерен ка новим технологијама у медицини, генетици, информатици. повећала су ризике по права личности. Све то условљава честе законодавне измене и проширење заштите личних права уз успостављање равнотеже између појединачног и општег интереса. Тако, некада ће сукоб интереса превагнути у корист слободе штампе и права јавности да о важним друштвеним догађајима и личностима буде обавештена, а други пут у корист права приватности особе и могућности да искључи одређена сазнања о својој личности за трећа лица.

Општа правила о личним правима би била садржана у новом српском грађанском законик у то у општем делу, а општа правила заштите у делу грађанског законика који регулише облигационе односе.

Нови српски грађански законик треба да наброји најважнија лична права која су опште призната у моменту његовог доношења, али и да остави правну могућност да се посебним законима установљавају и нова лична права, као и правну могућност да се судским одлукама могу установљавати и нови облици заштите.

Због непримењивости принципа енумерације код личних права, како због њихове специфичности, тако и због њиховог интензивног развоја и формирања нових личних права, потребно је оставити простор за постојање права на признање и заштиту и других личних субјективних права.

Сматрамо да законик треба да одреди и општи правни оквир појединих посебних личних права. Поред тога, поједина лична права и њихова додатна заштита била би регулисана и посебним законима.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Gavella, Nikola, *Osobna prava*, I dio, Zagreb 2000;
2. Водинелић, Владимир В., „Лично право као субјективно право и као грана права“, *Архив за правне и друштвене науке* 3/1976;
3. Ковачевић-Куштримовић, Радмила, Лазић, Мирослав, *Увод у грађанско право*, Ниш 2008;
4. Крнета, Славица, „Право на приватни живот као грађанско субјективно право“, *Одабране теме приватног права*, Правни факултет Универзитета у Сарајеву и Академија наука и умјетности БиХ, Сарајево 2007;

5. Крнета, Славица, „Субјективна права“, *Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада*, Сл. лист СФРЈ, Београд 1977.

Правни прописи

1. Закон о заштити животне средине, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 135/04, 36/09, 72/09 и 43/11;
2. Закон о заштити података о личности, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 97/08, 104/09, 68/12 и 107/12;
3. Закон о заштити права пацијената, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 45/13;
4. Закон о здравственој заштити, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 107/05, 72/09, 88/10, 95/10, 57/11, 119/12 и 45/13;
5. Закон о јавном информисању и медијима, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 83/14;
6. Закон о лечењу неплодности поступцима биомедицински потпомогнутог оплођења, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 72/09;
7. Закон о облигационим односима, *Сл. лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89, *Сл. лист СРЈ*, бр. 31/93;
8. Закон о раду, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13 и 75/14;
9. Закон о трансплантацији органа, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 72/09;
10. Закон о трансплантацији ћелија и органа, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 72/09;
11. Устав Републике Србије, *Службени гласник Р. Србије*, бр. 98/06.

Full Professor Miroslav Lazić, LL.D.

Faculty of Law, University of Niš

THE CONCEPTION OF THE PERSONAL RIGHTS IN THE SERBIAN LEGISLATION

Summary

The author analyzes the establishment of the personal rights as subjective rights as well as enabling of the civil law regulation and the protection of the personal goods in the contemporary law. The particular issue of the analysis are the conception of the personal rights in the coming civil law code of the Republic of Serbia, as well as the relationship of the general and particular personal rights. The analysis of the comparative law as well as the personal rights in the Serbian legislation and the judicial practice, points to the need that the general part of the Serbian civil law code regulates the basic personal rights, leaving the possibility of their expansion, and indulging the working out of the particular personal rights to other laws. The civil law code has to regulate the general personal right as well as the particular basic rights, as well as the civil law protection.

Key words: *Personal rights; General and particular personal rights; Civil law code; Republic of Serbia.*